

Eski Sanayi Kentlerinde ‘Kentsel Dönüşümden Kültürel Dönüşüme’; Ruhr Bölgesi Örneği

Halil DAĞ

Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi
İrfan Can Köse Meslek Yüksek Okulu

Selahattin ÖZBERK

Öğr. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Pazarcık Meslek Yüksek Okulu

Öz: Sanayi kentleri, sanayi üretiminin kümelendiği, bölgesel yaşam koşullarının ve kentin fiziksel yapısının bölgedeki ekonomik faaliyetlere göre biçimlendiği kentlerdir. Yapısı gereği bu kentlerde mekânlar, büyük ölçüde piyasa ihtiyaçlarına göre oluşturulmuştur ve insani yaşam alanları diğer kentlere göre daha kısıtlıdır. Bunun yanında sanayi üretiminin birçok negatif dışsallığı kentin yapısını, insan hayatını ve kentin imajını olumsuz etkilemektedir. Kent yapısının ve kentsel gelişmenin toplumsal, ekonomik ve mekânsal açıdan yeniden ele alındığı kentsel dönüşüm çalışmaları, son yıllarda kentlerin gündemini yoğun bir şekilde işgal etmektedir. Kentsel dönüşümlerle kentin dokusu yaşanabilir bir şekilde yeniden dizayn edilirken diğer taraftan çağdaş şehircilik ilkelerine göre daha yaşanabilir bir kent yaratılmaya çalışılmaktadır. Diğer şehirlere göre görsel ve yaşamsal dokuları daha fazla deforme olduğu için günümüzde eski sanayi bölgeleri kentsel dönüşüm çalışmalarının en yoğun olduğu yerler olarak öne çıkmaktadır. Bu kentlerde artık sanayi kenti imajı negatif bir imaj olarak öne çıkarken kentsel dönüşüm çabalarının içeriği, yaşamsal alanların iyileştirilmesinin bir adım ötesine geçerek kültür kenti gibi parlak bir imaja doğru yönelmektedir.

Bu çalışmada eski sanayi kentlerindeki kentsel dönüşüm ele alınmıştır. Kentsel dönüşüm kavramının görselliğe, yaşam kalitesine ve daha iyi bir imaj yaratmaya dönük yönleri tartışılırken eski bir sanayi kentinden kültür kenti imajını yaratma başarısını sağlayan öğeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dönüşüm, kültürel dönüşüm, kent imajı, sanayi kentleri

From Urban Regeneration to Cultural Conversion in Old Industrial Cities: Case of Ruhr Region

Abstract: Industrial cities are the places that the industrial production clusterd, regional living conditions and the physical structure of the city are shaped by the economic activities. Due to the nature of these places, spaces created by the needs of the market and compared to other cities, the areas people can live is limited. In addition, the negative exteriority of industrial production has a negative impact on the structure of the city, human life and city’s image. Studies of urban transformation that means the reconstruction of the urban structure and urban development with social, economic and

spatial perspective is being discussed again and occupies the cities busy agenda in recent years. While re-designing the texture of the city more livable, on the other hand all studies are for creating a more livable city according to the principles of modern urbanism. Because its visual and vital textures are more distorted than the other cities, the formal industrial areas stand out as places where the most intense urban renewal efforts are seen. While the image of industrial city become prominent as negative image in these cities, the content of urban renewal efforts , heads for a brighter image such as cultural city going a step beyond the improvement of vital areas.

In this study, urban transformations of old industrial cities are discussed. Visualization of the concept of urban transformation and better quality of life aspects of creating an image of an old industrial city of discussing the elements that determine the success of creating the image of the city of culture are examined.

Keywords: Urban regeneration, Cultural transformation, The image of city, Industrial cities

GİRİŞ

Kentsel dönüşüm, günümüzün önemli kamu yönetimi sorunlarından birisi olarak tartışma konusu edilmektedir. Sanayileşmeyle birlikte artan kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kentsel dönüşüm olgusu dönemsel gerekliliklere göre içeriği ve anlamı değişmiş bir kavramdır. Sanayileşen kentlere başlayan yoğun göçlerle ortaya çıkan sağlıksız kent koşullarını iyileştirme kavramının ilk anlamıyken günümüzde sermaye için yeni rant alanları yaratma çabası olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde her ülkede farklı şekilde ele alınan kentsel dönüşüm kavramı ve uygulamaları ilk ortaya çıktığı zamandan 1980'lere kadar genel olarak dönemsel baskın örneklerin öncülüğünde devam eden trendler şeklindedir. Kavrama ilişkin ilk uygulamalar 1800'lü yıllarda Sanayi Devrimi'nin doğduğu İngiltere'de ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyılın ortalarına kadar süren bu ilk uygulama döneminde İngiltere'de ortaya çıkan kentsel dönüşüm karakteri Batının genelinde belirleyici olmuştur. Bu dönemin uygulamaları plansız ve denetimsiz büyüyen kentlerdeki sosyal nitelikli barınma ve benzer sosyal nitelikli sorunları çözmeye odaklıdır (Akkar, 2006: 30; Görgülü, 2009: 769). 1945'e kadar küçük değişikliklerle İngiltere, diğer Avrupa ülkeleri ve ABD'yi etkileyen bu akım 1945'ten itibaren savaşın getirdiği yıkım üzerine odaklanarak yeni bir biçim almıştır. Refah devleti ilkelerinin etkin olduğu bu dönemde bir yandan savaşın yıkımının etkileri ortadan kaldırılırken diğer yandan kentlere yeni ve modern biçimler verilmiştir (Akkar, 2006: 30-31). Refah devleti ile aynı dönemlerde yükselişe geçen modern mimari akımın kente bakışı büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu iki yaklaşımın uyumu sonucunda eskiyen ve savaşlarla yıkıma uğrayan kentler yeni baştan kurulmuştur. Bir yandan toplumsal hiyerarşiyi öne çıkaran konutlaşmaya gidilirken diğer yandan kent içi yollar,

köprüler, tren istasyonları, okullar, opera binaları, iş merkezleri, fabrikalar gibi kamusal işlevleri olan görkemli yapılar yapılmıştır (Karakurt, 2006: 8). Daha sonraki dönemlerde ise İngiltere ve Amerika’da soylulaştırma akımı ortaya çıkmış, kentsel çöküntü alanları piyasa ihtiyaçlarını gözeterek şekilde ofisler, iş merkezleri gibi kâr odaklı yeni bir yapılanma sürecinden geçirilmiştir. Bu anlayış 1980’lerden itibaren daha da güç kazanırken 1990’lardan itibaren kentsel değerlerin korunması, öne çıkan kentsel dönüşüm anlayışı olmuştur (Akkar, 2006: 31-33; Karakurt, 2006: 18; Görgülü, 2009: 769-770).

Kentleşme, kentsel göç ve kentsel dönüşüm gibi kavramlar sanayileşmeyle ortaya çıkmış olgular olarak başlangıçtan beri sanayileşmeye odaklı olarak biçim almıştır. Önceleri kentlerin sanayileşme merkezli sorunlarını çözmek öne çıkarken son dönemlerde ortaya çıkan küreselleşme ile kentlerin bir marka olarak tasarlanarak oluşturulan bir imaj üzerinden pazarlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bugün dünyanın çeşitli ülkelerinde birbirinden farklı uygulamalar görülsede yine de ortak vurgunun piyasa ekonomisi ve kentlerin global ölçekte imajını geliştirmek olduğu gözden kaçmamaktadır. Buna karşın özellikle Almanya’da genel trendlerden bir sapma olarak görülebilecek kentsel dönüşüm uygulamaları görülmektedir. Ruhr Bölgesindeki dönüşümler salt kentsel dönüşüm kavramının da ötesinde bir bölgesel dönüşümü ifade ederken içerik de kentsel dönüşüm mantığında yeni bir aşamaya işaret etmektedir. Bu bölgedeki uygulamalarda geçmişin sanayi dönemi dokuları bozulmadan yeni anlamlar yüklenerek değerlendirilmektedir. Ruhr Havzası’ndaki dönüşüm, bütünlük bir koordinasyonla uygulanma ve geçmişin mirasını yeniden anlamlandıran yönüyle diğer ülke uygulamalarından ayrılmaktadır. Bu bölgedeki dönüşümde bir yandan sanayi devrimi dönemine ait tesisler önemli ölçüde korunurken diğer yandan bu tesisler ve alanlar sosyal refah kavramının daha da ötesine geçen kültür değeri ekseninde yeniden anlamlandırılıp ortaya birer kültür kentleri çıkartılmaktadır.

2. KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN TARİHİ VE GENEL EĞİLİMLER

Modernite ve kapitalizm, insanı toprağa dayalı yaşamdan koparıırken toplumsal yaşam formu olarak kenti ve kentliliği öne çıkarmıştır (Karakurt, 2006: 6). Bu değişim ile birlikte hızlı bir kentleşme ve kentleşmeye bağlı sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentleşme kavramının en çok tartışılan yönü ise kentsel dönüşümdür. Kentsel dönüşüm günümüzde birçok değişik şekilde tanımlanmaktadır. Son yılların neoliberal dinamiklerinin kentleşme üzerindeki etkisini öne çıkaran tanımlar olduğu gibi kavramı salt kentsel bozulmanın yeniden düzeltilmesi, kenti insanlar için daha yaşanabilir kılmayı amaçlayan uygulamalar açısından ele alan tanımlar da güncelliğini korumaktadır.

2.1. Kentsel Dönüşüm

Sanayi devrimine kadar bir azınlık deneyimi olarak görülen kent, insan topluluklarının bir arada yaşadığı mekan olarak tanımlanmaktadır. Sanayileşmenin başlamasıyla kentlere doğru nüfus hareketleri yoğunlaşırken kentler de hızla büyümeye, büyüyen kentlerin yanında yeni kentler kurulmaya başlanmıştır (Yılmaz, 2004: 250-252). Sermaye birikiminin insan yaşamına yeni bir şekil vermeye başlamasıyla kent ve kentsel yapının değişimi önemli bir konu haline gelmişse de kentlerin planlı bir şekilde oluşturulmasının tarihi ortaçağa kadar uzanmaktadır. Kent planlamasının Avrupa'da ilk örnekleri İspanya'daki Endülüs Emevileri'ne kadar uzanmaktadır. Hatta İspanya'nın bir sömürge imparatorluğu olduğu dönemde New Mexico, Havana, Buenos Aires gibi kentlerin mimari temelini Emeviler'den İspanyollara miras kalan ızgara tipi kent planlaması modeli olduğu bilinmektedir (Erkal, 2006: 66).

Kentin doğal, tarihsel ve sosyal yapısını sarsmayacak şekilde yenilenmesi ve restorasyonu (Koçak ve Tolanlar, 2008: 404; Çukurçayır, 2008: 19) olan kentsel dönüşüm; kentin ekonomik, sosyal ve fiziksel koşullarında meydana gelen bozulmanın kapsamlı ve bütünlük yaklaşımlarla iyileştirme uygulamaları olarak tanımlanmaktadır (Akkar, 2006: 29). Bir başka tanımda ise kentsel dönüşüm, kentin tümünün veya bir bölümünün mevcut şekil ve görüntüsünden başka bir şekil ve görüntüye geçmesi olarak ifade edilmektedir (Aydın, 2008: 5). Bu tanımlara göre kentte meydana gelen ekonomik ve sosyal düzensizlikler de fiziksel bozulmalar kadar kentsel dönüşümün konusudur. Kentsel varlıkların eskimesi ve değerini yitirmesine vurgu yapan bir başka tanıma göre kentsel dönüşüm, eskimiş, köhnemiş ve değerini yitirmiş kentsel alanların günün sosyo-ekonomik ve fiziksel koşullarına göre yeniden canlandırılması ve kente kazandırılmasıdır (Genç, 2008: 116). Bu tanımın da baskın unsuru bir önceki tanımda olduğu gibi sosyal, ekonomik ve fiziksel koşulların güncellenmesidir.

Özden'in (2006: 216-217) kentsel yoksunluğu ve sosyal keyifsizlik kapsamındaki olumsuzlukları öne çıkardığı tanımına göre ise kentsel dönüşüm; eskiyen, yıpranan ve potansiyel olarak yaygın yoksunluğun hüküm sürdüğü alanların günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun şekilde yeniden canlandırılması (bazen yeniden oluşturulması) eylemidir. Güncelleme konusu Özden'in tanımında da kendini göstermektedir ancak bu tanım sosyal keyifsizlik bağlamında kentsel yoksunluğu öne çıkaran bakış açısıyla birçok tanımdan ayrılmaktadır. Göz (2008: 8) ise kentsel dönüşümü yaşam kalitesi, tarihi, mimari ve çevresel değerleri öne çıkararak; bir kentsel alanı orada yaşayanların yaşam kalitesini, mekanın ekonomik ve sosyal hayatını geliştirecek şekilde tarihi, kültürel, çevresel değerleri koruyarak fiziksel değişime uğratmak olarak tanımlamaktadır. Günümüz kentsel dönüşüm uygulamalarına eleştirel yaklaşan görüşlere göre ise kentsel dönüşüm,

metalaşan kentin varlıklarının yeniden değerlemeye tabi tutularak piyasaya sunulması anlamına gelmektedir (Görgülü, 2009: 768).

Tanımlardaki bu vurgu farklılıkları önceliklere göre değişebilmektedir. Bu farklılık büyük ölçüde kentsel dönüşüm uygulamalarının ilk ortaya çıktığı zamandan günümüze kadar geçirdiği evrimle ve günümüzde kentsel nüfusun ağırlaşan sorunlarıyla ilgilidir. Bir yandan günümüz piyasa toplumunun sermayeye dayalı öncelikleri öne çıkarırken diğer yandan kentsel nüfusun büyük çoğunluğunun içine düştüğü yoksulluğun daha da derinleşmesi tanımlardaki çelişkileri artırmakta uygulamaları ülkeden ülkeye hatta ülke içinde bölgeden bölgeye farklılaştırmaktadır.

2.2. Tarihten Günümüze Kentsel Dönüşüm

İnsan yaşamında sanayi devrimi, kent ve kentleşme kavramının anlamını yeniden üreten bir dönüm noktasıdır (Es, 2008: 102). Bugünkü anlamıyla kent ve kentleşme sanayi devrimiyle doğmuş buna bağlı olarak da kentsel dönüşüm kavramı ilk olarak 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Sanayileşmeyle birlikte işçi sınıfının ortaya çıkması ve kentlere artan göç merkezli olarak kentsel sorunların baş göstermeye başlaması kentsel değişim ve dönüşümü başlatan temel olgudur (Akkar, 2006: 30; Köktürk ve Köktürk, 2007: 2-3; Ataöv ve Osmay, 2007: 58; Göz, 2008: 11; Çan, www.fka.org.tr, Erişim: 10.04.2012). Bu dönemde başlayan kentsel dönüşüm hareketleri 1945'lere kadar sürmüştür. Bu ilk dönem kentsel dönüşüm uygulamalarının genel karakteristiğini ilk defa Londra'da ortaya çıkıp daha sonra çeşitli Avrupa metropollerine ve ABD'ye yayılan Park Hareketi belirlemiştir. Park Hareketi'ni birçok Avrupa şehri benzer içeriklerle uygulamış aynı dönemlerde ABD'de de Güzel Kent Hareketi ortaya çıkmıştır. Bütün bu uygulamalarda öne çıkan vurgu, kente doğanın getirilmesi, kentin güzelleştirilerek yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Kentlere geniş bulvarlar, büyük ulaşım arterleri yapılmış, kentlerin merkezlerine büyük park alanları ile insanlara dinlenebilecekleri sosyal alanlar oluşturulmuştur. Park Hareketi 20. yüzyılın ilk yarısında da çeşitli adlar (Bahçe Kent Hareketi, Yeni Kentler Hareketi gibi) ve etkilerle devam etmiş onu Modernist Hareket olarak adlandırılan uygulamalar izlemiştir (Akkar, 2006: 30-31; Polat ve Dostoğlu, 2007: 63). Adlarından da anlaşılacağı gibi bütün bu hareketlerde sağlıklı yaşanabilir güzel bir çevrenin ana tema olduğu görülmektedir.

II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım ile Avrupa'nın tamamında kentlerin yeni baştan elden geçirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmış bu zorunluluk da kentsel dönüşümü (merkezi planlama esaslı olarak) tüm Avrupa'ya yayılan bir uygulama haline getirmiştir (Akkar, 2006: 31; Polat ve Dostoğlu, 2007: 64; Koçak ve Tolanlar, 2008: 400-401). 1950'lerden sonra gelişmiş batı ülkelerinde sanayi alanları kent dışına taşınırken boşaltılan yerlerde ortaya çıkan çöküntü

alanları kentsel dönüşüme konu olmuştur (Polat ve Dostoğlu, 2007: 64; Koçan, 2011: 125). Kentsel dönüşümü gerekli kılan faktörler ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmesine karşın genel olarak sanayi bölgesinin işlevini kaybetmesiyle ortaya çıkan çöküntü alanları, savaşlar, doğal afetler gibi konular kentsel dönüşümü gerekli kılan sebepler olarak öne çıkmaktadır (Köktürk ve Köktürk, 2007:3; Koçak ve Tolanlar, 2008: 397).

Dünya genelinde üretim kaymaları ve küreselleşme ile batının eski sanayi ülkelerinde sanayi üretimi azalmaya başlamıştır. Bu şekilde sanayiye dayalı ekonomilerin zaman içerisinde değişmesiyle kentlerle bitişik sanayi alanları verimsizleşmiş ve eski işlevlerini kaybetmeye başlamıştır. İşlevsiz kalan sanayi alanlarının ortadan kaldırılması (veya başka yerlere taşınmasıyla) kentlerin bu bölgelerinde yeni bir mekansal değişim zorunlu hale gelmiştir (Koçan, 2011: 128-129). Kentsel dönüşüm uygulamalarının içerdiği pozitif anlamlar soylulaştırma düşüncesinin etkisini artırmasıyla yok olmaya başlamıştır. İngiltere’de 1964 yılında kavramsal olarak literatüre giren soylulaştırma düşüncesiyle refah devletinin sosyalliği gözeten unsurları terk edilmeye başlanmıştır. Soylulaştırma odaklı kentsel dönüşümler, emlak piyasasının yönlendirmesiyle yapılmıştır. Özellikle Amerika’da görülen uygulamalarda öncelikle kenar mahalleler yıkılarak onların yerine ticari değeri olan yapılar yapılmıştır. Bu dönemin uygulamaları ile dönüştürülen alanlarda parasal getirisi daha yüksek ofis, lüks konut, iş merkezi gibi mekanlar üretilmiş, bunu yapabilmek için ise düşük gelirli kesimler yerlerinden edilmiştir (Akkar, 2006: 31; Koçak ve Tolanlar, 2008: 400-402; Görgülü, 2009: 769). Kentsel dönüşüm uygulamalarının tarihine bakıldığında Avrupa’da büyük ölçüde tarihi miras öne çıkarken ABD’de piyasa talepleri öne çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm Avrupa’da daha çok toplumsal yaraların sarılmasına yönelik bir uygulama özelliğine sahip olmuştur. Buna karşın kentsel dönüşümün ABD uygulamalarına bakıldığı zaman bu uygulamaların gayri menkul piyasasının talepleri doğrultusunda sermaye merkezli olduğu görülmektedir.

1980’li yıllara kadar uygulanan kentsel dönüşümlerin genel mantığı büyük ölçüde, savaşlar, doğal afetler, hızlı kentleşme gibi sebeplerle ortaya çıkan sorunları çözmeye yöneliktir (Koçan, 2011: 126). Buna karşın 1980’lerin kentsel dönüşüm mantığı kentlerin bozulan dokularının ekonomik canlanmayı sağlayacak şekilde yeniden üretilmesine dayanır (Akkar, 2006: 31-32). Kotler’in öncülük ettiği bu düşünceye göre kentlerin çekici hale gelmesi için çeşitli cazibe faktörlerine sahip olması gerekmektedir (Aladağ, www.fka.org.tr, Erişim: 10.04.2012). Bu dönem kentleşmesinde ortaya çıkan temel felsefe, kent imajının öncü projeler ekseninde yenilenerek kentin uluslararası çevrelerde rekabete hazırlanması ve pazarlanmasıdır. İngiltere’de ortaya çıkan bu yaklaşım ile bir çok Avrupa kenti büyük bir proje etrafında yeniden üretilmiş, kentlilerin

sorunları bir kenara bırakılırken kent, kamu yararına göre değil sermaye ihtiyaçlarına göre yeniden biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemin kentsel dönüşümünün belirleyici aktörü özel sektördür ve temel hareket noktası kâr amacını gerçekleştirmektir (Akkar, 2006: 31-32; Aladağ, www.fka.org.tr, Erişim: 10.04.2012). 21. yüzyılın küresel rekabet ortamında kentlerin bir yarışma unsuruna dönüşmesi kentsel dönüşümü düşünülenlerden daha önemli bir konu haline getirmektedir (Köktürk ve Köktürk, 2007: 3). Bu politika ile kentin imajı parlatılarak kentin uluslararası alandaki rekabet edebilirliği artırılmaya çalışılmaktadır (Köktürk ve Köktürk, 2007: 7). Paris, Londra, (geçmişte) Beyrut, Dubai gibi kentler bu politikanın bir uzantısı olarak dünya kenti imajına kavuşturulmak için dönüşümden geçirilmiş ve yeniden üretilmişlerdir (Bayram, 2006: 8).

Kentsel dönüşüm çabalarında iş merkezleri, alışveriş merkezleri gibi ticari unsurların öne çıkmasının nedeni uluslararası sermayenin yeni pazar arayışıdır. 1980'lerden itibaren sermayenin neoliberal ilkeler doğrultusunda yeniden yapılanma çabası, kamu yönetimindeki değişim ve yeniden yapılanma süreçlerine de etki etmiştir. Bunun sonucu olarak 1980'lerin kentsel dönüşüm uygulamalarında neoliberal arayışları ifade eden bu tür uygulamalar yaygınlaşmıştır (Doğan, 2001: 110-114). Bu dönemdeki ekonomik içerikli ilkelerin kentsel yapı üzerindeki etkisi 1930'ların modern mimari görüşünün Keynesyen İktisat ile olan uyumunun (Karakurt, 2006: 8) farklı biçimlerde sonraki zamanlarda da devam ettiğini göstermektedir

Kentsel dönüşüm sürecinde 1990'lardan itibaren liberal görüşlerde esnemeye gidilerek tekrar sosyal vurguların öne çıkmaya başladığı görülmektedir. Kent yoksulluğunun ve konut sorunlarının daha da ağırlaşması ile kaçınılmaz olarak sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler öne çıkmaya başlamıştır (Görgülü, 2009: 770). Ancak buna karşın bu dönem kentsel dönüşüm uygulamaları da sonuç itibarıyla önceki dönemin başkalaşım geçirerek devam etmesi olarak kabul edilebilir. Bu dönemin kentsel dönüşümü çok aktörlü, merkezi hükümet, özel sektör ve STK'ların birlikte hareket ederek projeler geliştirdiği bir dönemdir. Özellikle yerel yönetimler bu dönemde belirgin bir şekilde öne çıkmaya başlamıştır. Fakat işleyişin finansal sorunları çözmekle görevli kabul edilen özel sektör ayağının bu dönem kentsel dönüşüm uygulamalarının karakteristiğine damga vurduğu açık bir şekilde görülmektedir (Akkar, 2006: 32).

1990'ların sonuna doğru ise kentsel koruma vurguları öne çıkmaya başlamıştır. Günümüze kadar devam eden bu dönemin vurgulamaları zaman içerisinde çeşitlilik göstermeye başlarken tarihi, kültürel varlıkların ön plana çıktığı gözlenmektedir. Kent imajının soylulaştırmada olduğu gibi tarihi ve kültürel değerler üzerinden yeniden üretilme çabalarına girildiği de görülmektedir. Bu da 1980'lerdeki kentsel pazarlama mantığının tarihi ve

kültürel değerler üzerinden biçim değiştirerek varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Glasgow, Dublin, Amsterdam, Essen gibi eski sanayi şehri olup da Avrupa Kültür Başkenti yarışında ipi göğüsleyen şehirler bu uygulamaların somut örnekleri olarak öne çıkmaktadır (Akkar, 2006: 33-34).

Kentsel dönüşüme çeşitli ülkelerden önemli eleştiriler gelmektedir. Buna göre kentsel dönüşüm, tarihi ve kültürel değerleri yok ederken yerel halkı da bu dönüşüm sürecinden önemli ölçüde dışlamakta ve kentsel dönüşüm uygulamaları olağan amaçlarından sapmaktadır (Koçak ve Tolanlar, 2008: 398). Bu görüşe göre kentsel dönüşüm ile kent içinde ve kent dışında sermaye kesimi için yeni rant alanları yaratılmakta buna karşın düşük gelirli insanlar yerlerinden edilmektedir. Özellikle sosyal refah devletinin gözden düşmesi, kentlerin kaderine terk edilmesine yol açarken piyasa değeri olan alanların metalaştırılarak dönüştürülmesi söz konusu olmuştur (Koçak ve Tolanlar, 2008: 398; Görgülü, 2009: 768).

2.3. Kentsel Dönüşümün İçeriği ve Amacı

Kentsel dönüşümün amaçları genel olarak fiziksel çöküşü durdurmak, tarihi dokuyu sürdürmek, ekonomik yaşamı canlandırmak, mimari ve kentsel yaşamın kalitesini artırmak, kültürel dinamikleri canlandırmak olarak sıralanabilir (Polat ve Dostoğlu, 2007: 62). Kentin tamamını veya bir kısmını değiştirme özelliği olan kentsel dönüşüm, temel olarak toplu yaşamın mekanı kentlere yeni biçim ve anlamlar vermeyi amaçlar. Kentsel dönüşüm denince kentsel yenileme, kentsel yeniden canlandırma, kentsel yeniden yaratma, kentsel yeniden geliştirme ve imar, kentsel yeniden yapılandırma, kentsel koruma, kentsel soylulaştırma gibi kavramlar anlaşılmaktadır (Koçak ve Tolanlar, 2008: 399-400). Tarihten günümüze kadar kentsel dönüşüm uygulamaları çeşitli varyasyonlarla uygulanmıştır. Kentsel dönüşüm faaliyeti bazen kentin yeniden rehabilite edilmesi iken bir başka yer ve zamanda yeniden geliştirme veya canlandırma olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu çerçevede kentsel dönüşüm uygulamalarını rehabilitasyon, yenileme, koruma, yeniden canlandırma, yeniden geliştirme, entegrasyon şeklinde alt modellerle ifade etmek mümkündür (Polat ve Dostoğlu, 2007: 63-64; Göz, 2008: 9-10). Bu yöntemlerden hangisinin daha baskın bir şekilde kentsel dönüşümün içeriğini belirleyeceği genel olarak dönemsel ihtiyaçlara göre belirlenmiştir (Ataöv ve Osmay, 2007: 58).

Kentsel dönüşüm ilk ortaya çıktığı dönemlerde plansız ve denetimsiz büyüyen sanayi şehirlerinin yeniden yapılandırılarak biçimlendirilmesi amacına yöneliktir. İngiltere’den Avrupa’ya ilk yayılan anlamı ile kentsel dönüşüm, kentin yoksul sınıflarının olumsuz barınma koşullarının fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik mekanlar bakımından daha yaşanabilir hale getirilmesidir. Bu dönemde kentsel dönüşüm; sanayileşme ile yoğunlaşan göçlerin yarattığı

barınma, sağlıksız altyapı gibi olumsuzlukları gidermeye yöneliktir. Kentsel dönüşümde yeni bir genişleme dalgasına yol açan II. Dünya Savaşı sonrası kentsel dönüşüm uygulamalarının temel amacı ise savaşla yıkıma uğramış kentlerin modern bir biçimde yeniden yaratılması ve toplumsal sorunların kent düzleminde azaltılmasıdır (Akkar, 2006: 30; Görgülü, 2009: 769).

2.4. KENTSEL DÖNÜŞÜM ANLAYIŞININ BUGÜNKÜ DURUMU

Günümüzde kentsel dönüşüm uygulamaları bir çok kişi tarafından desteklenmesine karşın bu uygulamaları eleştiren hatırı sayılır miktarda uzman ve bilim adamının olduğu da görülmektedir. Pek çok çalışmada öne çıkan “kentlerin metalaşması, rantsal dönüşüm” gibi vurgular bu eleştirinin literatürdeki kavramsallaştırmaları olarak dikkat çekmektedir. Günümüzdeki kentsel dönüşüm anlayışı sanayileşmiş ve henüz sanayileşmekte olan ülkelerde farklı biçimlerde hayata geçirilmekte anlam ve içerik olarak birbirinden farklı uygulamalar ortaya çıkmaktadır.

2.4.1. Gelişmiş Ülkelerdeki Kentsel Dönüşüm Anlayışı

Kentsel dönüşümün ilk ortaya çıktığı ülke olan İngiltere’de 1970’lere kadar kentsel dönüşüm, düşük gelirlielerin güçlendirilmesi, sosyal ve kültürel çeşitliliğin sağlanması ve sosyal açıdan bütünlüğün korunmasına yöneliktir. Bunun yanında Kara Avrupası kentsel dönüşüm uygulamalarında kültürel ve tarihi kimliği öne çıkarma kaygısı yüksektir. Çünkü II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan Soğuk Savaş döneminde batı dünyası üzerinde ABD etkisinin artması karşısında Avrupa’nın kimlik kaygısı artmış ve kentlerin tarihi ve kültürel vurguları öne çıkarılarak kimlikleşme yoluna gidilmiştir (Koçak ve Tolanlar, 2008: 401-402).

Batı uygulamalarında kentsel dönüşüm mantığının öne çıkan birkaç vurgusu dikkat çekmektedir. Batıda kentsel yapının bozulan kısımları çöküntü bölgesi olarak ifade edilerek kentsel dönüşüme konu edilmektedir. Projeler genellikle kentin bozulan fiziksel, toplumsal, ekonomik ve çevresel yapılarının yenilenmesi şeklindedir. Bir diğer model ise çöküntü bölgesinde ekonomiyi canlandırmaya yönelik faaliyetlere girişmektir. Bir başka kentsel dönüşüm modeli ise kentlerde daha önce kullanılmış ve işlevini yitirmiş mekanların yeni işlevlerle tekrar canlandırılması modelidir (Görgülü, 2009: 772-773). Batı uygulamalarının genel olarak eskiyen sanayi alanlarının yeni anlam ve işlevlerle kente yeniden kazandırılmasına dayandığı görülmektedir. Buna karşın gelişmekte olan ülke uygulamalarındaki kentsel dönüşümün gecekondular gibi informel yapılaşmaların günün koşullarına göre yenilenmesine dayandığı görülmektedir (Köktürk ve Köktürk, 2007: 2; Çukurçayır, 2008: 19). Bu farklılaşmayı yaratan temel sebep ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyidir. Erken sanayileşen ülkeler 20. yüzyıl ortalarından itibaren işlevini kaybeden ve

kentin dışına taşınan sanayi bölgelerinin geride bıraktığı mekana yoğunlaşırken gelişmekte olan ülkeler ise henüz başlayan kentleşme ve göç sorunlarına bağlı bir kentsel dönüşüm süreci yaşamaktadır (Polat ve Dostoğlu, 2007: 62).

Gelişmiş Batı ülkelerindeki uygulamalara bakıldığında zaman bazı hususların öne çıktığı görülmektedir. Batı uygulamalarının temel özellikleri belirlenmiş bir vizyona dayalı olarak ortaya çıkmış stratejik planlama, işbirliği, çok aktörlülük, fiziksel dönüşümün yanında sosyal ve ekonomik dönüşümün bir arada ele alındığı bütünsel yaklaşım, gerektiğinde yerle özgü çözümlere gidilmesi, uygun kurumsal yapılanma, paydaşların kolektif çabası olarak sıralanabilir. Batı kentsel dönüşüm uygulamalarında projelerin içeriği taraflar arası müzakere ile belirlenmektedir (Akkar, 2006: 34-35). Yöntemin korunmasına karşın zaman içerisinde üretim sistemlerinin değişmesi, piyasa ihtiyaçlarının farklılaşması gibi sebeplerle kentsel dönüşüm anlayışının içerik değiştirdiği görülmektedir. Bu süreçte kentlerin metalaşması öne çıkan bir trend haline gelmiştir. Merkezi devletin kentlere olan desteğinin azalması kentleri özel sektör ile işbirliğine zorlamakta (Görgülü, 2009: 767-768) bu da kentsel dönüşümün içeriği üzerinde özel sektörün ağırlığının artmasına yol açmaktadır.

2.4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Kentsel Dönüşüm Anlayışı

Türkiye’de “rant, talan, imar affi” gibi güven bunalımı yaratan kavramlar etrafında tartışılan kentsel dönüşüm algısı (Köktürk ve Köktürk, 2007: 16) genel olarak 1950’lerden itibaren ortaya çıkan gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma sorunları etrafında şekillenmektedir. Bu çerçevede Türkiye’de kentsel dönüşümün önemli ölçüde fiziksel mekan düzenlemesi şeklinde anlaşıldığı görülmektedir. Uzun zaman boyunca kentsel kimliğin ve mimarinin referans alınmadığı ve kentin, ruhuna ve mekanına yabancılaştığı görülmektedir (Çopuroğlu, 2006: 147-150; Ataöv ve Osmay, 2007: 58, 61; Görgülü, 2009: 771-772). Türkiye’de, genelde gecekondulaşma ve kaçak yapılaşmanın etkilerini öne çıkaran kentsel dönüşüm uygulamalarının büyük ölçüde piyasa ihtiyaçlarına göre şekillenmesi de görülmektedir. Sürekli gündemde olmasına karşın kentsel dönüşüm çabaları, bu sorunları çözemediği gibi apartman tipi gecekondularla yeni enkazlar yaratmaktadır (Yıldırım, 2006: 10-11; Koçak ve Tolanlar, 2008: 403-404; Çukurçayır, 2008: 19; Genç, 2008: 117-118).

Türkiye’de 1990’lardan itibaren önemi daha da artan kentsel dönüşüm (Koçak ve Tolanlar, 2008: 403) daha çok kentin fiziki yapısının değiştirilmesini esas alırken kentsel dönüşümün sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları göz ardı edilmiştir (Akkar, 2006: 35). Uygulamaların asıl amacı, kapsamlı bir kentsel dönüşümden ziyade kentlerin bir cazibe merkezi haline getirilmesidir (Genç, 2008: 127). Gelişen süreçte Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamalarında

kamu yararının yerini holding yararı alırken değiştirilen mekanlar iş ve ticaret merkezlerine dönüştürülmekte, kentnin esenlik, kolaylık, sağlık, trafik rahatlığı gibi kaygıları göz ardı edilmektedir (Çukurçayır, 2008: 19). Her ne kadar kamu-özel sektör işbirliği vurgusu sürekli öne çıksa da kentsel dönüşüm uygulamalarında kamu-özel sektör işbirliğinin sanıldığı gibi her zaman gerçekleşmediği, özel sektörün ancak rantı yüksek projelerde katılımcı olduğu gözlemlenmektedir (Köktürk ve Köktürk, 2007: 7).

Türkiye’de kentsel dönüşüm konusunda belediyeler ve il özel idareleri yetkili kılınırken hazırlanan yasal mevzuatta kentsel dönüşüm kavramı dar anlamı ile ele alınmaktadır. Oluşturulma süreci devam eden yasal mevzuatın tarihi ve kültürel dokulara cılız vurgular yaparken kentsel rantın yönetimini esas aldığı görülmektedir (Koçak ve Tolanlar, 2008: 404-405). Türkiye’deki birçok proje uygulaması ve kentsel dönüşüme yönelik hazırlanan mevzuatın içeriği ranta dayalı kentleşme iddialarını güçlendirecek ipuçları taşımaktadır (Köktürk ve Köktürk, 2007: 8). Türkiye’de kentsel dönüşümlerle Adana, Aydın ve Afyon örneklerinde olduğu gibi projeler özel sektöre ihale edilerek yerel yönetime finansman sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu tür uygulamalar ise özel sektörün rantı öne çıkarırken tercih ettiği soylulaştırma ile düşük gelirli kesimleri kentsel yapılanmadan dışladığı görülmektedir (Köktürk ve Köktürk, 2007: 1; Koçak ve Tolanlar, 2008: 409). Diğer yandan Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamalarının bütüncül bir yaklaşımının olmadığı da görülmektedir. (Koçak ve Tolanlar, 2008: 413).

3. KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN POST MODERN AŞAMASI OLARAK KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM: RUHR HAVZASI ÖRNEĞİ

Batıda ve gelişmekte olan ülkelerde kentsel dönüşüm, küreselleşme ve neoliberalizm bağlamında metalaştırılan kent (Görgülü, 2009: 768) sermayenin ihtiyaçlarına göre yeniden değerlemeye tabi tutulup piyasaya açılması uygulamalarına dönüşse de toplumsal refahı artırmaya yönelik kentsel dönüşüm örneklerine de rastlanmaktadır. Almanya’daki Ruhr Havzası’nın genelini içine alınan kentsel dönüşüm uygulamaları bunların önde gelenlerindedir. Ruhr Havzası, aynı anlamları içerecek şekilde Ruhr Bölgesi ve Ruhr Metropolü olarak da adlandırılmaktadır.

3.1. Geçmişten Bugüne Ruhr Bölgesi

Almanya’da kentlerin yapısı üzerinde endüstriyel geçmişin büyük izleri vardır. Özellikle Ruhr Havzası’nda bu oldukça belirgindir. Bu izler sadece bölgedeki kömür ve çelik işletmeleriyle sınırlı değildir. Havza genelindeki çevre, akarsular gibi doğal varlıklar da bu geçmişten büyük ölçüde nasibini almış durumdadır (Reicher, 2005: 63). Ruhr Havzası, Duisburg, Bochum, Oberhausen, Essen, Dortmund gibi şehirleri içinde barındıran ve 19. yüzyıldan

beri hem Almanya'nın hem Avrupa'nın en önemli sanayi bölgelerinden birisidir. Bölgede 1850'lerden itibaren kömür ve çelik üretiminin artmasıyla sanayi ve nüfus yoğunlaşması olmuş, zaman içerisinde bu bölge Alman sanayisinin belkemiği haline gelmiştir. Kuzey Ren Westfalya eyaletinin bir alt bölgesi olan Ruhr metropolü, Londra ve Paris'ten sonra Avrupa'nın en büyük metropolüdür (Kurtay ve Sağlam, 2011: 72-73; www.metropoleruhr.de, Erişim: 20.04.2012). Bugün hala Almanya'da nüfusu en yoğun bölge Ruhr Bölgesi'dir (NRW, 2012: 5).

1960'lardan itibaren üretim yöntemlerinin ve kamusal tercihlerin değişmesiyle birlikte Ruhr Havzası'ndaki sanayi altyapısı önemini kaybetmeye başlamış, birçok fabrika zaman içerisinde kapanırken geriye geniş bir bölgeyi içine alan bir sanayi enkazı kalmıştır. Bu değişimi yaratan başta 1958'de çıkan kömür krizi olmak üzere ekonomik içerikli bir dizi krizdir. Bölgede 1965'te maden ve çelik sanayinde 570 bin civarında olan istihdam 2000'li yıllarda 70 bin kişi civarına inmiştir (www.metropoleruhr.de, Erişim: 20.04.2012; www.meb.gov.tr, Erişim: 20.04.2012). Bu ekonomik değişimin yanında Sovyetlerin yıkılmasıyla Avrupa siyasi haritasının değişimi de Almanya'yı etkilemiştir. Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi bu dönemde Almanya'yı ekonomik, sosyal ve siyasi açılardan en çok etkileyen olay olmuştur. Almanya'nın birleşmesi Almanya'da birçok sorunla birlikte büyük bir ülke içi göç ve göçlere dayalı kentsel sorunlara da yol açmıştır. İç göçlerle doğuda ve batıda kent demografisinin hızlı bir şekilde değişmesi, yaşlanan Alman nüfusuna yönelik sosyal mekanlara duyulan ihtiyacı daha da artırmıştır. Bunun yanında kentlerde yeni çöküntü alanlarının da ortaya çıkması Almanya'da kentlerin yeni baştan ve köklü bir şekilde ele alınmasını zorunlu hale getirmiştir (Reicher, 2005: 57; Köktürk ve Köktürk, 2007: 10). Sanayileşmenin hız kesmesi ve kır hayatının son yıllarda öne çıkması kır yaşamına doğru bir tersine göçe yol açarken kentlerde önemli ölçüde mekansal boşluklar doğmuştur. Bu ve benzeri gelişmeler geçmişten beri uygulanan mekansal planlama yönelimlerinde değişikliğe gidilmesine yol açmıştır (Reicher, 2005: 56, 60). Bölge bir yandan geçmişteki klasik üretim sistemlerinden vazgeçerken diğer yandan geçirdiği kapsamlı dönüşümle geçmişteki ekonomik canlılığını ve cazibesini hala korumaya devam etmektedir. Bölge içerdiği 53 farklı kent ve belde ile bugün yeni bir canlılığın merkezinde yer alırken Avrupa'nın da en önemli metropol bölgesi olmaya aday bölge konumuna gelmiştir (Kurtay ve Sağlam, 2011: 71-72).

3.2. Ruhr Bölgesindeki Kentsel Dönüşüm Anlayışının Özellikleri

Ruhr Bölgesindeki dönüşüm uygulamalarında eskiyen ve boşalan endüstri alanları çeşitli dönüşüm projeleri ile yeni bir yaşam alanı olarak tasarlanmıştır. Dönüşüm projelerinde, depo türü düz binalar yıkılırken tarihi ve endüstriyel

özellikleri olan binalar birer tarihi miras olarak kabul edilip bu binalar yeni işlevlerle tekrar hizmete açılmıştır. Uygulamalarda kentsel mimari değeri yüksek yapılarla niteliksiz binaların birbirinden ayrı kategoride ele alınması uygulamaların belirgin bir özelliği olarak öne çıkmaktadır (Reicher, 2005: 61; www.mitademo.com, Erişim: 20.04.2012). öte yandan boşalan alanların dönüştürülmesi sırasında “yaşam alanı” kavramı öne çıkarılmıştır. Batı genelinde bir çok örnekte görüldüğü gibi çöküntü haline gelen bölgeler piyasa amaçlarına yönelik iş merkezleriyle doldurulurken Ruhr Bölgesindeki dönüşümde bu yol tutulmamış, insan yaşamı odaklı bir dönüşüm tercih edilmiştir.

Ruhr Havzası’nda sanayi devrinden gelen miras yok edilmemiş, katılımcı bir işbirliği ile korunmuştur (Kurtay ve Sağlam, 2011: 72). Ruhr’daki yapısal ve çevresel dönüşüm sanayi doğası ve kültürüne dayalı bir dönüşümdür. Dönüşümün merkezinde geçmişin sanayi kültürü ve buna ait fiziksel mirasın yeni işlevlerle yaşama kazandırılması vardır (www.metropoleruhr.de, Erişim: 20.04.2012). Ruhr Havzası’nın bölgesel dönüşümünde maden ve sanayi merkezlerinin bilim, sanat ve rekreasyon merkezlerine dönüşümü bir vizyon olarak benimsenmiştir. Ruhr Havzası, eski sanayi yapısını koruyarak dönüşen dünyadaki en önemli örneklerden birisidir. Eski sanayi alanları günümüzde birer kültür, sanat ve bilim merkezi olarak varlığını devam ettirmektedir (MARKA, 2011: 23). Bölgede değişim sağlanırken bir yandan dünyadaki global dönüşüm ve geleceğin ne gibi önceliklerinin olacağı göz önüne alınmış diğer yandan geçmişin mirası korunmaya çalışılmıştır. Sanayi döneminin su taşıma kanalları gezi alanı, çelik fabrikaları ve yüksek ısı fırın tesisleri endüstri parkı, çeşitli şehirlerdeki endüstri yapıları birer görsel müze elemanı, maden ocakları yeşil alan, çelik işleme tesisleri oyun ve eğlence alanı, gazometreler sergi mekanı gibi yeni işlevlerle geleceğe taşınmıştır. Endüstri mirası yapılara yeni bir kimlik kazandırılarak bu yapılar yeni misyonlarla donatılmıştır. Bu şekilde bölgenin geçmişten beri simgesi olan sanayi dönemine ait yapılar farklı işlevlerle simgesel özelliklerini sürdürmüşlerdir. Bölgedeki endüstriyel tarihin geleceğe taşınan mirası bu şekilde hem bölgenin geçmişini yeni fonksiyonlarla yaşatırken hem de bölgeye yeni bir çekicilik kazandırmaktadır (Saygı, 2008: 21-26; Kurtay ve Sağlam, 2011: 72-72).

Almanya’da kentsel dönüşüm mantığı şehrin çevresini de kentsel bir eleman olarak değerlendiren bölgesel bakış (Landscape/Region) şeklindedir. Buna göre kır ve kent birbirinin birer rakibi değil birbirinin bütünlüyicisi olarak görülmektedir. Bu anlayış kent içi mekansal planlamaya da yansımaktadır. Buna göre mekanın konforu bir değer olarak öne çıkmaktadır. Kamuya açık alanların çokluğu, kamuya yakınlık gibi hususlarla mekan daha konforlu hale getirilirken kentte yaşamın kalitesi yükseltilmeye çalışılmaktadır (Reicher,

2005: 60-61). Ruhr Bölgesi uygulamaları, burada yapılan dönüşümün alışılmış kentsel dönüşüm uygulamalarının ötesinde daha kapsamlı daha farklı bir dönüşüm olduğunu göstermektedir. Buradaki dönüşüm bir kentin dönüşümü olmayıp birçok kenti kapsayacak şekilde geniş bir bölgenin topyekûn dönüştürülmesidir. Bu dönüşüm programı Brenner'in (2006: 114) ve Yıldırım'ın (2006: 17) bahsettiği kent ötesi metropoliten ölçekli ulusal planlama anlayışının bir örneği olarak kabul edilebilir. Bu konuda her iki yazar da kent yapılanmalarının kent ölçeğinin ötesinde bütün bir bölge esasına göre ele alındığını ve bu yönelimin yeni bir kalkınma modeli olduğunu, devlet mekanının yeni bir ölçek üzerinden şekil değiştirdiğini ileri sürmektedir. Ruhr Bölgesi dönüşümü 20 yıldan daha uzun bir zamana yayılarak aşamalı olarak gerçekleştirilmiş; komplike ve bölgedeki bütün kentleri kapsayıcı bir dönüşümdür (Kurtay ve Sağlam, 2011: 72). Bunun yanında bu dönüşüm programı şehirlerin gönüllü katılımıyla oluşturulmuş bir işbirliğine dayanmaktadır. Bu program içerisinde şu anda 20 şehir gönüllü olarak yer almaktadır. Gönüllülük esasına dayanan bu program, şehirlerin gayri resmi nitelikte oluşturduğu takımların işbirliğiyle ve bir bölgesel geliştirme ajansının koordinatörlüğünde yürütülmektedir (Karabaş, www.arkitera.com, Erişim: 20.04.2012).

Ruhr Havzasındaki dönüşüm sırasında 20. yüzyılın katı zonlama (bölgeleme) anlayışı yerine kentsel dinamiklerin doğal sürecinde gelişmesine açık kapı bırakan esnek bir planlama modeli tercih edilmiştir (www.mitademo.com, Erişim: 20.04.2012). Almanya'daki kentsel dönüşüm mantığına göre kentsel dönüşüm, yıkmaktan daha fazla bir şeydir (Köktürk ve Köktürk, 2007: 11). Günümüzde Almanya'da tartışılmakta olan kentsel dönüşüm, Almanya Modeli olarak nitelendirilebilecek farklı özelliklere sahip konuları içermektedir. Bunun en başta geleni mekânsal genişleme yerine mekânsal kalitedir. Kalite odaklı bu yaklaşımın merkezinde ise yaşlanan nüfusun taleplerine özel bir önem veren sağlık kurumlarına yakınlık, toplumun genel hayat kalitesi ihtiyacına cevap veren kültürel faaliyetler gibi öğeler yer almaktadır (Reicher, 2005: 58-59).

3.3. Ruhr Bölgesinde Dönüşüm Uygulamalarına Örnekler

Ruhr bölgesinin dönüşümü için 274 proje hazırlanmış ve bu projeler 5 ana başlık altında gruplandırılarak katılımcı bir işbirliği ve koordinasyon içerisinde yürütülmüştür. Bu planlamanın ana başlıkları; gelişim aksları oluşturma, kent alanlarının geliştirilmesi, bölge yapı ve yerleşim niteliğinin değiştirilmesi, bölgedeki yatırımların geliştirilmesi ve bölge insanının yaşam kalitesinin geliştirilmesidir (Kurtay ve Sağlam, 2011: 74-75).

Ruhr Bölgesi'nde sanayi kültürü üzerinde gelişen çeşitli sanatsal ve kültürel etkinlikler vardır. Uluslararası festivaller, çeşitli şehirlerdeki tiyatro günleri,

kömür için sanat aktivitesi, piyano festivalleri, kısa film günleri, belgesel film festivalleri, eski müzik günleri festivali gibi etkinlikler bölgedeki gelenekselleşen kültür ve sanat faaliyetlerinin başında gelmektedir. Öte yandan bu faaliyetlerin büyük kısmı sanayi kültürü etrafında şekillenirken mekan olarak da dönüştürülmüş ve yeni işlevler kazandırılmış eski sanayi yapıları kullanılmaktadır. Bir bütün olarak bakıldığında Ruhr Bölgesi'nde eski sanayi kültürü etrafında şekil alan bir sanatsal faaliyetler zinciri vardır. Diğer yandan bölgede pek çok şehir sanat ve kültür faaliyetlerinin yanında spor faaliyetleri ile de öne çıkmaktadır. Alman futbolunun bir çok önemli kulübü bölgede yer alırken kış sporlarında da Bottrop, dünyanın en uzun kapalı kayak pisti ile kayak sporunda gözde bir merkez olarak öne çıkmaktadır (NRW, 2012: 18-19; www.metropoleruhr.de, Erişim: 20.04.2012). Bu kültür anlayışı etrafında gerçekleştirilen dönüşümün bir sonucu olarak Essen, 2010 yılında tüm Ruhr Bölgesini temsilen Avrupa Kültür Başkenti seçilmiştir. Essen'in durumu bu konuda bir ilktir. Çünkü bu başarıyı Essen, kendi adına değil bir bütünü ifade eden Ruhr Bölgesi adına elde etmiştir (NRW, 2012: 19). Bölgenin bu başarıyı elde etmesini ve haklı bir kültürel kimlik kazanmasını sağlayan bir çok örnek vardır. Aşağıda bu örneklerden bir kaçına değinilmiştir.

Ruhr Bölgesinde 1990'larda tasarlanan Endüstri Kültürü Güzergahı içerisinde değişik özelliklerde 52 adet kültür anıtı vardır. Zeche Zollverein Taşkömürü Ocağı gibi kimi tesisler ise UNESCO Dünya Kültür Mirası unvanıyla bölgenin kültürel dönüşümü içerisinde öne çıkmaktadır. Bölgedeki Bochum, Köln, Dortmund gibi şehirler tiyatro, bale, opera, müzik festivalleri gibi sanatsal faaliyetlerde Avrupa'nın en önemli kentleri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle eski fabrika binalarının kültürel ve sanatsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği yerlere dönüştürülmesiyle bölgenin geneli bir festivaller bölgesi niteliği kazanmıştır (NRW, 2012: 18).

Dortmund, Düsseldorf, Essen ve Köln gibi şehirlerin fuar organizasyonları dünyada 1 numaralı fuarlar olarak kabul edilmektedir ve bölgeye fuarlar dolayısıyla yılda ortalama 6 milyon ziyaretçi gelmektedir (NRW, 2012: 15). Kentlerin hepsinde yer alan "Hoş Geldiniz" merkezleri yabancı ziyaretçiler için rehberlik ve konukseverlik hizmetleri sunmaktadır. Bölgede 200'ün üzerinde müze, 100 kültür merkezi ve konser salonu, 120 tiyatro, 250 festival parkı, 3.500'den fazla sanayi anıtı, bir çok kongre ve sergi merkezi, müzikal yarış merkezleri yer almaktadır. Bölgede oluşturulmuş olan sanayi kültürü rotası ile bölgedeki belli başlı 25 sanayi kültür mekanı birbirine bir ağ ile bağlanmış durumdadır. Bunların yanında bölgede düzenlenen birçok geleneksel müzik festivali her yıl yüz binlerce konuğu ağırlamaktadır (www.metropoleruhr.de, Erişim: 20.04.2012).

Bölgede geçirdiği yapısal ve kültürel değişimle bariz bir şekilde öne çıkan kentlerden birisi de Duisburg kentidir. Duisburg, eskiden beri kömür ve çelik endüstrisinde çok önemli bir şehir ve Duisburg iç liman bölgesi dünyanın en büyük iç liman bölgesidir. Ancak bu şehri diğer sanayi şehirlerinden ayıran en önemli özelliklerinden bir tanesi ise Kuzey Ren Westphalya Eyaleti'nin neredeyse tamamının ihtiyacını karşılayacak ölçekte un fabrikalarının olmasıdır (www.mitademo.com, Erişim: 20.04.2012). Özellikle çelik sanayisinde 1970'li yıllara kadar çok parlak bir geçmişi olan Duisburg Sanayi Yerleşkesi bu dönemde Almanya'da görülen ekonomik durgunluktan etkilenmiş başta çelik fabrikası olmak üzere pek çok sanayi tesisi kapanmıştır. Başlatılan dönüşüm projesi ile sanayi şehri imajına sahip olan Duisburg, mevcut sanayi mirası üzerinden yeni bir imaj yaratma yoluna gitmiş endüstriyel mirasa dayalı yeni bir başlangıç yapmıştır (Saygı, 2008: 21; Oğuz vd., 2010: 159-160). Duisburg İç Liman Bölgesindeki bölgenin en eski sanayi binalarından birisi olan 1909 yapımı un fabrikası Çağdaş Sanatlar Müzesi'ne dönüştürülmüştür. Zaruri eklemeler, bu dönüştürülme sırasında binanın temel yapı taşı olan tuğlaya uygun malzemelerle yapılarak binanın doğallığı ve orijinallığı korunmaya çalışılmıştır (www.mitademo.com, Erişim: 20.04.2012).

Ruhr Bölgesindeki sanayi mirası üzerine kurulu dönüşüm uygulamaları zaman içerisinde meyvelerini vermiştir. Sürdürülen başarılı dönüşüm projeleri ile bugün bölge eskisi gibi bir sanayi bölgesi olmasa bile kültürel kimliği ile öne çıkan bunun yanında ileri teknoloji ağırlıklı yeni sanayi dallarında yaratılan katma değer ile Almanya ekonomisi içerisindeki ağırlığını eskisi gibi korumayı sürdürmektedir.

Geçmişin önemli bir ağır sanayi üretim bölgesi olan Ruhr Bölgesi günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki üretimi ile öne çıkmaktadır. Özellikle mikrosistem teknolojileri alanında Almanya'da faaliyet gösteren uluslararası firmaların çok önemli bir kısmı Ruhr Bölgesi'ndedir (NRW, 2012: 10-12; www.meb.gov.tr, Erişim: 20.04.2012). Ruhr Bölgesi, uluslararası rekabet faktörü olarak global kent imajının yerine bölgenin avantajlı olduğu enerji, lojistik, bilgi iletişim teknolojileri, mikro sistem ve nanoteknoloji gibi otorite sahalarını öne çıkarmaktadır. Bu sektörlerin 2008 yılı cirosu 80 milyar Euro gibi önemli bir rakamı teşkil etmektedir. Bunun yanında Ruhr Bölgesi, Avrupa'nın en önemli araştırma kuruluşlarının merkez ve şubelerinin bulunduğu, bilimsel çalışmaların ağırlıkta olduğu bir bölge olarak dikkat çekmektedir (www.metropoleruhr.de, Erişim: 20.04.2012).

4. SONUÇLAR

Sanayi Devrimi ile başlayan kentlerdeki nüfus yoğunlaşması ile bir sorun olarak öne çıkan kentsel dönüşüm, başlangıcından 1960'lara kadar genel olarak

düşük gelirli lehine pozitif ayrımcılık içeren bir uygulamadır. 1960'lerden itibaren iyice etkinliğini artıran soylulaştırma ve 1970'lerin neoliberal yönelimiyle birlikte kentsel dönüşüm sermaye kesimini gözetten bir uygulamaya dönüşmüştür. 1970'lerdeki ekonomik krizlerle sosyal eşitsizliğin derinleşmesine bağlı olarak 1990'lerden itibaren kentsel dönüşüm uygulamalarında sosyallik vurgusu tekrar öne çıkmaya başlamıştır. Gelişmiş batı ülkelerinde görünüm bu şekilde iken Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise kentsel dönüşüm gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma sorunundan bağımsız bir kimlik kazanamamıştır. Dünya genelinde eğilimler bu şekilde iken Almanya'da farklı amaç ve yöntemlerle genel trendin dışında uygulamalar görülmektedir. 1960'lerden itibaren Almanya'nın eski sanayi bölgelerinin işlevini kaybetmesiyle ilk defa ortaya çıkmaya başlayan bu uygulamalar 1990'lerden itibaren kentsel dönüşümden daha geniş anlamları olan bölgesel yapının kültürel dönüşümüne odaklanmıştır.

Ruhr Bölgesi'ndeki dönüşüm sırasında bölgenin tamamı tek bir metropol olarak ele alınmış, kır-kent ayrımı yapılmadan kırsal yaşamın kentsel yaşamın bir bütünleyeni olduğu varsayımından hareket edilmiştir. İnsan yaşamına odaklanan dönüşüm anlayışı ile insan yaşamının kalitesini artırıcı çalışmalar yapılmıştır. Geçmişte Avrupa'nın en önemli sanayi bölgelerinden birisi olan Ruhr Bölgesi, dönüşürken geçmişin mirası üzerinden yeni bir anlayışla kendini bilinen kentsel dönüşüm mantığının daha ötesinde bir anlayışla yeniden yaratmıştır. Zamanla işlevsizleşen sanayi yapıları gereksiz bir unsur olarak görülmeyip yeni işlevlerle toplum yaşamına yeniden kazandırılmıştır. Bölgede uygulanmış olan projelerin somut sonuçlarına bakıldığı zaman korunarak geleceğe taşınan sanayi dönemi yapılarının hemen hepsinin birer kültür ve sanat elemanı haline dönüştürüldüğü görülmektedir. Fabrikalar, maden ocakları, çelik fırınları, taşıma vinçleri gibi birçok endüstriyel eleman bugün tiyatro, balo, festival gibi etkinliklerin mekânı olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında bir çok eski yapının müze, gezi alanı, park ve oyun sahası olarak yeniden işlevselleştirildiği görülmektedir. Sonuç olarak kentsel dönüşümün Ruhr Bölgesi'nde görülen uygulamaları kentsel dönüşümden daha öte bir niteliğe sahiptir. Kentsel dönüşümün "yıkmaktan daha fazla bir şey" olarak algılandığı bu uygulamalar, bütüncül bir yaklaşıma dayanırken piyasa taleplerinin yerine toplumsal ihtiyaçları öne çıkaran özelliğiyle Batı'daki örneklerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır.

Günümüzde neoliberal ekonomik gerekliliklerden önemli ölçüde etkilenen kentsel dönüşüm mantığının Ruhr Bölgesi deneyimlerinden çıkaracağı önemli dersler vardır. Çünkü her şeyden önce Ruhr örneği yıkmadan da dönüşümün sağlanabileceğini göstermektedir. Bir diğer konu ise kent imajının çok katlı iş merkezleri kadar kültür ve sanata dayalı çabalarla da parlatılabileceği

gerçeğidir. Bunun yanında Ruhr örneği, kentsel dönüşümün sadece bir kentin değil kentle bütünleşik bir realite olarak kabul edilmesi gereken kırsal çevreyi de içine alan daha geniş bir bölgenin toplumsal ihtiyaçlara göre yeni baştan yaratılması olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akkar, M., (2006). “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”, **Planlama Dergisi**, Sayı 36, ss: 29-38.
- Aladağ, Ö. F., (2012). “Kent Pazarlaması ve Marka Kentlerin Geliştirilmesinde Başarıyı Etkileyen Faktörler”, **Fırat Kalkınma Ajansı**, www.fka.org.tr, Erişim: 10.04.2012.
- Aydın, A. H., (2008). “Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Kahramanmaraş”, **Yerel Siyaset Dergisi**, Sayı: 31, ss: 5-7.
- Ataöv, A., Osmay, S., (2007). “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım”, **METU Journal Of The Faculty Of Architecture ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 24(2), ss: 57-82.
- Bayram, A. M., (2006). “Kentsel Dönüşüm Tartışmaları”, **Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Ankara Şubesi Bülteni**, Sayı: 40, Mayıs-Haziran, ss: 7-11.
- Beşeri Sistemler, 3. Bölüm: Ekonomi, Göç ve Yerleşme http://egitek.meb.gov.tr/aok/Aok_Kitaplar/AolKitaplar/Cografya_7/3.pdf, Erişim: 20.04.2012.
- Brenner, N., (2006). “Metropolitan Kurumsal Reformu ve Çağdaş Batı Avrupa’da Devlet Mekanının Yeniden Ölçeklenmesi”, **Planlama Dergisi**, Sayı: 1, Çev: Yoloğlu, A. C., ss: 113-137.
- Çan, M. F., (2012). “Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi”, **Fırat Kalkınma Ajansı**, www.fka.org.tr, Erişim: 10.04.2012.
- Çopuroğlu, M. A., (2006). “Kentsel Dönüşüm Projeleri: Adana’daki Uygulamalar”, **Planlama Dergisi**, Sayı: 2, ss: 147-153.
- Çukurçayır, M. A., (2008). “Altgeçit ve Gökdelen Belediyeciliği”, **Yerel Siyaset**, Sayı: 33, Eylül, ss: 18-20.
- Doğan, A. E., (2001). “Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu”, **Praksis (Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi)**, Sayı: 2, Bahar, ss: 97-123.
- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA), (2011). “Sapanca Gölü ve Havzası Yol Haritası ‘Ortak Gelecek’”, **MARKA Yayınları Serisi**, Ekim, 130s.

- Economic Development Agency of the German State of North Rhine-Westphalia (NRW), **Kuzey Ren-Vestfalya’da Yeni Yatırım Fırsatları, Tanıtım Broşürü,** 21s.
http://www.nrwinvest.com/nrwinvest_turkish/yayinlar/Standortbrosch__re.pdf, Erişim: 20.04.2012.
- Erkal, N., (2006). “İspanya Kentlerinde Güncel Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Barcelona Örneği”, **Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Ankara Şubesi Bülteni**, Sayı: 40, Mayıs-Haziran, ss: 66-69.
- Es, M., (2008). “*Kentlilik Bilinci ve Yerel Siyaset*”, içinde **Yerel Siyaset Konferansı Sempozyum Kitabı**, Okutan Yayıncılık, I. Baskı, İstanbul, ss: 91-114.
- Genç, F. N., (2008). “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 15(1), ss: 115-130.
- Görgülü, Z., (2009). “Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz”, **Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası İzmir Kent Sempozyumu**, 8-10 Ocak, ss: 767-780.
- Göz, A. C., (2008)., “Kentsel Dönüşümün Esasları ve İskoçya Whitfield Örneği”, **Yerel Siyaset Dergisi**, Sayı 31, ss: 11-12.
- Karabaş, B., (2008). Ruhr Bölgesini Başarıyla Dönüştüren Projenin Sırları, Söyleşi, Tarih: 28 Ekim 2008, <http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=35430>, Erişim: 20.04.2012.
- Karakurt, E., (2006). “Kentsel Mekanı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 26, Ocak-Haziran, ss: 1-25.
- Koçak, H., Tolanlar, M., (2008). “Kentsel Dönüşüm Uygulamaları (Aydın ve Afyonkarahisar Örnekleri)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(2), ss: 397-415.
- Koçan, N., (2011). “Sanayi Alanlarının Dönüşümü: Uşak Eski Tabakhane Deri Sanayi Bölgesi”, **Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi**, Yıl: 2, 1(3), İlkbahar, ss: 124-138.
- Köktürk, E., Köktürk, E., (2007). “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Almanya Deneyimi”, **Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası 11. Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı**, 2-6 Nisan, Ankara, ss: 1-18.
- Kurtay, C., Sağlam, H., (2011). “Ruhr Metropolitan Bölgesi Gelişim Projesi”, **Serbest Mimar Dergisi**, Sayı: 6-7, Eylül, ss: 71-76.

- Oğuz, D., Saygı, H., Akpınar, N., (2010). "Kent İçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit/Sekapark, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 8(2), ss: 157-167.
- Özden, P. P., (2006). "Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 35, Ekim, ss: 215-233.
- Polat, S., Dostoğlu, N., (2007). "Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa'da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri", **Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 12(1), ss: 61-76.
- Reicher, C., (2005). "Almanya'da Kentsel Planlama: Şehri ve Çevresini Yeniden Dönüştürmek", **Planlama Dergisi**, Sayı: 3, Çev: Sinemmillioğlu, H., ss: 56-65.
- Ruhr Metropolü, (2008). Eylül, 85s., [http://business.metropoleruhr.de/uploads/media/Standortcharts_TURKIS H.pdf](http://business.metropoleruhr.de/uploads/media/Standortcharts_TURKIS_H.pdf), Erişim: 20.04.2012.
- Saygı, H., (2008). Kent İçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit Sekapark, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 149s.
- Yıldırım, A. E., (2006). "Güncel Bir Kent Sorunu: Kentsel Dönüşüm", **Planlama Dergisi**, Sayı: 1, ss: 7-24.
- Yılmaz, N., (2004). "Farklılaştırıcı ve Ayrıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 48, ss: 251-267.